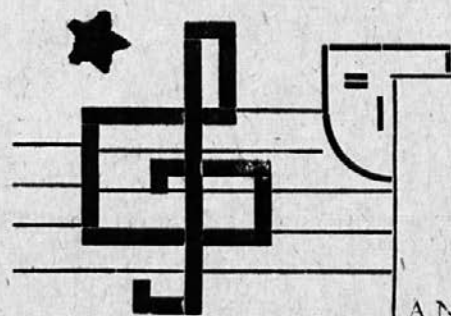

GLEDALIŠKI LIST

OPERA

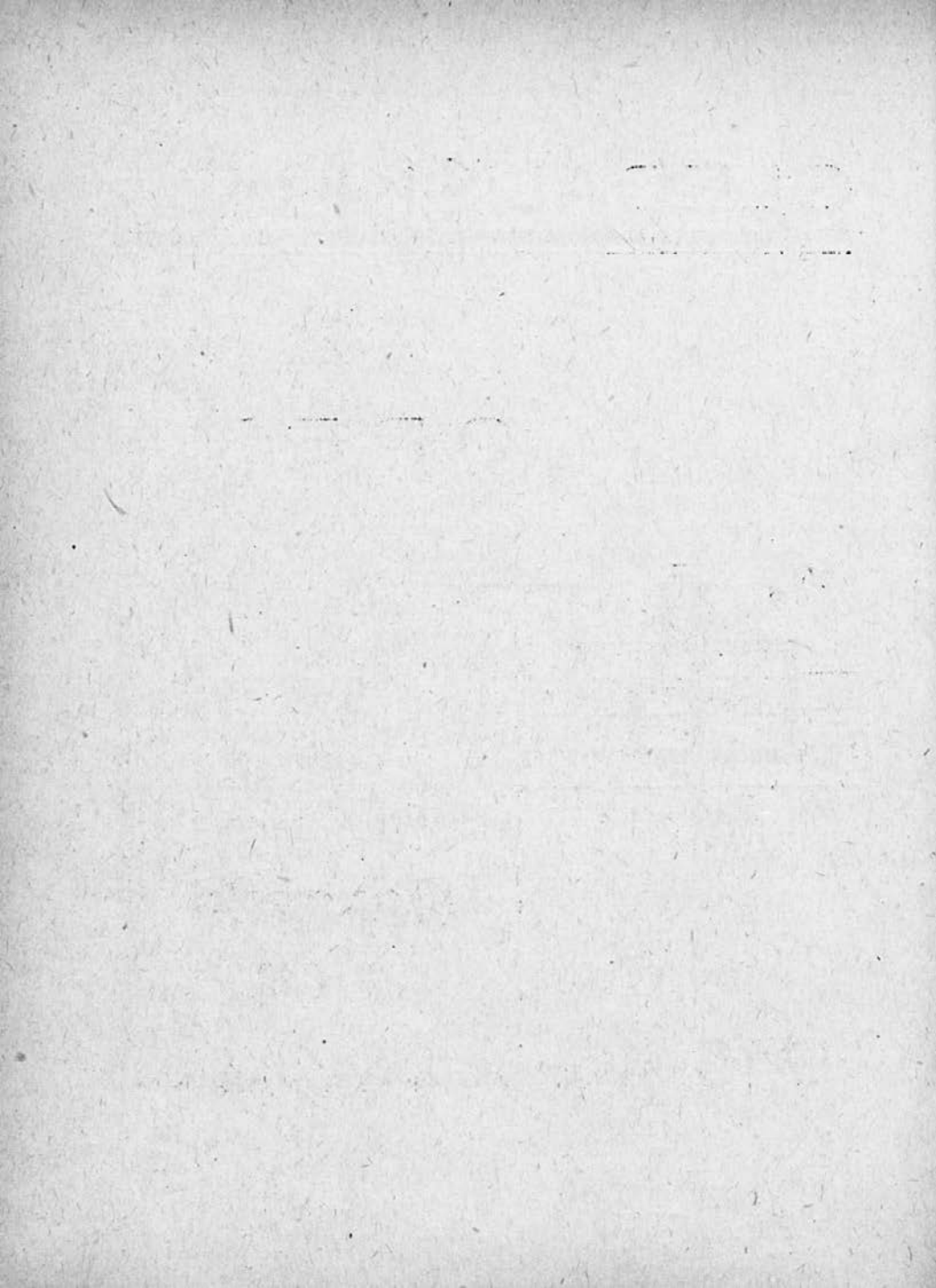

VII.

ANTONIN DVORAK:

***Slovanski
plesi***

1945-46

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA

1945/46

OPERA 10. I. 1946

Štev. 7

Dr. Dragotin Cvetko:

Dvorakovi Slovanski plesi

Prvih osem Slovanskih plesov je napisal Antonín Dvořák leta 1878. V njih je hotel tako po formalni kakor po vsebinski in idejni strani idealizirati češke plesne tipe. V ta namen se je naslonil na ritem kot osnovo vsakega plesa, kar je dobro razvidno iz posameznih plesov tega ciklusa: iz prvega in osmega slišimo furiant, iz šestega polko, iz tretjega in četrtega sousedsko, iz petega in sedmega skočno. Harmonično, melodično in oblikovno jih je izdelal izvirno ter prepoil z duhom češke ljudske glasbe. Iz vseh plesov se odraža veselost, življenje, pristrčna radost. Barvite harmonije, sveže in iskrene melodije, smele in zanimive modulacije ter bogati in tekoči ritmi izražajo močan umetniški temperament, s katerim je zajel in oblikoval skladatelj Slovanske plesne, vnesel v njih prekipavajoče čustvo in izredno življenjsko silo ter z njimi ustvaril enega najlepših izrazov češke ljudske glasbe.

Najprej jih je napisal Dvořák za klavir (štiriročno) in že v tej obliki so postali popularni, čim so se pojavili na knjižnem trgu. Njihov ustvarjalec pa je sam čutil, da klavirski zvok ne zadošča in da potrebujejo Slovanski plesi orkestralnega zvoka. Še preden jih je končal v klavirski obdelavi, je nekatere med njimi že instrumentaliral in sicer prvega, tretjega in šestega. Vsi so o priliki prve izvedbe 16. maja 1878 v novoměstskem gledališču doživeli velik

Viri: Sourek, Život a dílo Ant. Dvořáka, II, 1928. Helfert - Skinhardt, Die Musik in d. Tschechoslov. Republik.

uspeh. Zatem je instrumentiral še vse ostale. Šele z orkestralno obdelavo je prišla bogata melodična in harmonična zasnova Slovanskih plesov do polne veljave in polnega izraza in v tej obliki so ti plesi doživljali po svetu še mnogo večje uspehe kot poprej. Izšli so najprej leta 1878 za klavir, leta 1879 pa tudi instrumentirani.

Slovanski plesi pa so razen že navedenih možnosti obdelani še na najrazličnejše načine. Dvořák sam jih je n. pr. pripravil za violoncello in klavir. Nadalje so bili obdelani tudi scenično in so bili za skladateljevo 60-letnico izvajani na slavnostni predstavi kot *divertissement* v enem aktu. Slični poizkus so ponovili leta 1909. v Novem gledališču v Leipzigu in kasneje še v raznih drugih evropskih gledališčih, vedno z večjim ali manjšim uspehom v pogledu načina obdelave. Brez ozira na vprašanje, v kakšni obliki so jih izvajali, pa so Slovanski plesi povsod dosegli vsestransko priznanje in sloves, po katerem ne zaostajajo mnogo za Smetanovo Prodano nevesto ali drugimi znanimi skladbami velikih mojstrov. Ta skupina prvih osmih Slovanskih plesov je označena z op. 46.

Leta 1885. pa je Dvořáku predlagal njegov založnik Simrock, da bi obogatil njegovo edicijo z novo skupino Slovanskih plesov. Spočetka je skladatelj to odklonil, kasneje pa obljubil in na prigovarjanje končno vendarle ustvaril novih osem Slovanskih plesov, označenih z op. 72. Tudi te je napisal najprej za klavir in nato v orkestralni obliki. Kaker prva je tudi druga skupina Slovanskih plesov izšla najprej za klavir in zatem instrumentirana.

Dvořák je dobro vedel, zakaj je toliko odklanjal ustvaritev nove skupine Slovanskih plesov. Predvsem se je prav v tistem času bavil s skladanjem velikih oratorialnih del, za katere je potreboval vso čustveno in miselno predanost in vso svojo koncentracijo. Ko je Slovanske ples op. 72 napisal, je sam ugotovil in naglasil, da op. 72 ni nikakšna ponovitev op. 46 in da dvakrat isto ustvarjati ni le »preklete težko« (»zatraceně těžké«), ampak tudi povsem nemogoče. Od časa, ko je ustvaril prvo skupino Slovanskih plesov (op. 46), se je Dvořák namreč zelo izpremenil: svoj pogled na svet in življenje je izpepolnil, svojo tehnično in izrazno moč je stopnjeval, svojo umetniško zrelost je poglobil, razširil in dvignil. Zato je povsem razumljivo, da se druga skupina Slovanskih plesov od prve

znatno razlikuje v vsakem pogledu. V njej je iz češke glasbe prešel deloma na polje glasbe ostalih slovanskih narodov: v prvem plesu se je naslonil na slovaški narodni ples, nazvan »od zemlje«, drugi je poljska mazurka, četrty je maloruskega izvora, šesti je poloneza, sedmi pa južnoslovansko kolo. Izraz v nobenem teh plesov ni več tako radosten, razigran kot v plesih prve skupine, niti v čeških plesnih tipih, ki jih prinaša v tej skupini. Melodično, ritmično in harmonično veselejša je le še skočna v tretjem plesu, dočim je tkzv. špacirka v petem plesu že bolj mirna, sousedská v osmem plesu pa skoraj ni več ples, ampak bolj izraz čustev in razpoloženj oblikovalca, do katerega v tihi noči prihajajo prijetni zvoki umirjenega plesa in budijo v njegovi duši zasanjane spomine na minulo mladost.

Druga skupina Slovanskih plesov op. 72 je bolj kot izraz spontane neposrednosti, ki odseva iz prve skupine teh plesov, izraz zrele ustvarjalne sile. Iz nje moremo občutiti močno stopnjevanje čustva in razpoloženja, zrelo, dognano umetniško grajenje, vsled česar je op. 72 vsebinski ter oblikovno nemara globlji, silnejši od op. 46. Melodično so ti plesi bogati, harmonično živi, ritmično pestri, čeprav niso tako razgibani kot prva skupina, instrumentalno še barvitejši in bolj rafinirano dovršeni od op. 46. Iz njih veje izrazita poetičnost, individualna sila genialnega tvorca, polnega osebne moči, čustvene topline in slovanskega duha. Menda vsled tega, ker so izraz bolj osebnega doživetja in so umetniški globlji, ti plesi, ki so vključeni v op. 72, niso postali tako zelo in tako hitro popularni kot plesi iz prve skupine Slovanskih plesov. Večjo popularnost jim je dalo šele skupno izvajanje s prvo skupino. V njih se spet uveljavi Dvořákova liričnost, od katere se je skladatelj vsled ustvarjanja velikih del čisto drugačnega značaja že nekako oddaljil. Zdi se, kakor da se v njih umetniški ustvarjalec po reševanju velikih problemov vsebinskega, stilnega in oblikovnega značaja nekako oddihuje. Zato pa diha iz njih toliko večja, pristnejša iskrenost, vsa njegova impulzivna in bogata duševnost.

Vseh šestnajst Slovanskih plesov predstavlja odlične ustvaritve češkega mojstra, skladbe, v katerih je mojster Dvořák kvalitativno visokovredno oblikoval različne slovanske plesne tipe in v njih

sočasno prikazal vso izvirnost in moč svojega ustvarjalnega muzikalnega duha. Prav Slovanski plesi so bili tisti, ki so poleg Prodane neveste, ciklusa Moja domovina, Rusalke in simfonije Iz novega sveta izredno mnogo doprinesli popularnosti in priznanju češke ustvarjalne sile po vsem kulturnem svetu.

Iz razgovora s koreografom P. Golovinom

Slovanskih plesov je šestnajst po številu in se dele v dva dela. Zaradi različnega značaja obeh delov se mora tudi koreograf ustaviti pred problemom, ali naj svojo plesno odrsko zamisel nasloni predvsem na folkloro ali pa na svoj lastni muzikalni občutek. Posamezni plesi, ki se izrazitejše dotikajo folklore, so si kmalu pridobili širšo popularnost in jih mnogokrat izvajajo v plesni obliki. Seveda so ti posamezni plesi običajno tudi koreografsko postavljeni popolnoma folklorno. Če pa hoče koreograf postaviti na oder vseh šestnajst plesov, mora predvsem rešiti koreografski problem v tem smislu, da ostane odrska zamisel v celoti kolikor toliko enotna. Jaz sem osebno skušal doseči in ohraniti enotnost na ta način, da bi prvemu delu, ki ima izrazitejši zunanji, formalni značaj, dal nekoliko več notranjega vsebinskega poudarka, drugemu, globokeje zajetemu in doživljenemu delu pa nekoliko več zunanjega, folklornega značaja, čeprav ostane razlika med obema tudi za gledalca še vedno jasna. Vsi ti plesi imajo splošno slovanski značaj. To je važno poudariti tudi zavoljo kostumov, ki se ne morejo omejiti na enotno obliko, zato si jih je bilo treba zamisliti po značaju vsakega posameznega plesa posebej in upoštevati, kakšne določene narodne elemente dotični ples v večji meri vsebuje (n. pr. maloruski ples itd.). Taka rešitev kostumskega problema lahko doprinese tudi k pestrosti odrske podobe, ki se na ta način zelo poživí.

Največje težave ima koreograf s pravilno porazdelitvijo ansambla po posameznih plesih, ker mora biti po taki ali drugačni rešitvi nujno dosežen in poudarjen njihov svojski obraz. Neprimerno lažje

je namreč uprizoriti večje, libretistično zaključeno baletno delo, kakor pa iskati ideje in postaviti na oder šestnajst različnih plesov. Naša uprizoritev je skušala za vsako točko najti rešitev, ki bi najbolj ustrezala muzikalnemu izrazu in zahtevam in sem se kot koreograf naslonil pri oblikovanju posameznih odrskih upodobitev na svoj lastni neposredni glasbeni vtis.

*

Če naj koreografsko označimo posamezne plesе, moramo o njih povedati naslednje.

Prvi ples je zamišljen kot nekak vseslovanski ples. Idejna rešitev je bila pri njem najtežja, ker vsebuje zelo hrupne, na drugi strani pa obenem tudi zelo rahle muzikalne momente. Orkestralna partitura kaže veliko močnih barv in mnogo kontrastov. V prvem plesu nastopajo solisti in ves baletni zbor.

Drugi ples ima ruski značaj, ker je tudi ritmično ponajveč naslonjen na rusko folkloro. V glasbenem oziru je nedvomno eden izmed najlepših plesov prvega dela. Naša uprizoritev ga je postavila pretežno v ruskem stilu. Plešeta Gizela Bravničarjeva in Štefan Suhi.

V *tretjem plesu* je v naši zamisli uporabljen moment povštertanca, ki ni samo slovenski, oziroma alpski ples, ampak je soroden tudi nekaterim plesom drugih slovanskih narodov. Plešeta Silva Japljeva in Drago Pogačar.

Četrty ples. Kot osnova tega plesa je uporabljen stari slovanski običaj, ko dekleta po plesu z venci mečejo te vence v reko, da bi iz načina njihovega plavanja uganila svojo bodočnost in usodo. Plešejo: Tatjana Remškarjeva, Nataša Golieva, Blanka Bedičeva, Sonja Žagarjeva, Olga Šafranova in Danica Dan.

Peti ples predstavlja v naši uprizoritvi nekak veseli kvartet. Plešejo Albina Vrtačnikova, Rezi Dadičeva, Stane Polik in Slavko Laznik.

Šesti ples je naslonjen na stari slovanski običaj prodajanja neveste, ki jo prepuščajo dekleta ženinu. Plešejo Gizela Bravničarjeva, Štefan Suhi, Ljubica Zelenikova, Marjanca Petanova, Nataša Ličenova in Breda Šmidova.

Sedmi ples je muzikalno naslonjen na južnoslovanski ples kolo. Plešeta Silva Japljeva in Drago Pogačar.

Osmi ples je furiant. Plešejo Majda Škerjančeva, Stane Polik, Tatjana Remškarjeva, Blanka Bedičeva, Nataša Golieva, Sonja Žagarjeva, Iva Tavčarjeva in Danica Dan.

Deveti ples je ples okoli kresa in je tudi naslonjen na stari običaj skakanju parov čez ogenj. Nastopajo Ljubica Zelenikova, Nataša Ličenova, Breda Šmidova, Majda Škerjančeva, Stane Polik, Mercedes Lupševa, Slavko Hiti in Slavko Laznik.

Deseti ples. Mladostno hrepenenje. Plešeta Nataša Golieva in Blanka Bedičeva.

Enajsti ples predstavlja veselo, razposajeno sliko. Dekle se igra z dvema fantoma, ki se oba zanjo vlečeta. Plešejo Gizela Bravničarjeva, Drago Pogačar in Stane Polik.

Dvanajsti ples je izrazito plastičen ples in naj bi prikazal dekletovo hrepenenje in željo po neznanem. Pleše ga Ljubica Zelenikova. ven. Pleše ga Ljubica Zelenikova.

Trinajsti ples. Fant in dekle sanjarita, zaživita v skupni življenjski radosti, ki jo pa skali nenaden razdor. Na koncu se pa vendarle spet najdeta v harmoniji. Plešeta Silva Japljeva in Štefan Suhi.

Štirinajsti ples. Pričakovanje. Ljubezen ne pride nepoklicana. Plešejo Albina Vrtačnikova, Rezi Dadičeva, Marjanca Petanova, Ljubica Zelenikova, Mercedes Lupševa, Nataša Ličenova, Breda Šmidova in Majda Škerjančeva.

Petnajsti ples. Igra fantov in deklet, ki se v hrupnem zboru povzpnejo do viška razigranosti in prešernosti. Plešejo Silva Japljeva, Štefan Suhi in ves baletni zbor.

Šestnajsti ples. Pesem velike ljubezni. Osnovno razpoloženje tega plesa je v globoki ljubezni dekleta, ki čaka na svojega dragega. Hrepeni po njegovi ljubezni in mu želi predati vso svojo dušo. Fant razume veličino neposrednega žrtvovanja njene ljubezni, v kateri se končno skupaj najdeta. Plešeta Gizela Bravničarjeva in Stane Polik.

Iz razgovora z dirigentom Samom Hubadom

Slovanski plesi predstavljajo v glasbi kondenziran izraz vseh pozitivnih občutij specifičnega značaja različnih slovanskih narodov, ki jih je slovanski komponist izrazil v plesni obliki, zato se mi zdi, da plesna oblika v njih ni sama sebi namen, ampak je samo sredstvo za oris mnogo širših in globljih komponistovih doživetij. Kljub dokajšnji in jasni razliki med prvim in drugim delom, vsebuje že prvi del v glavnem iste tendence kot drugi, in ga nikakor ni smatrati za zgolj zunanjega, le da se v drugem moč doživetja še stopnjuje v sorazmerju z ustvarjalno zrelostjo komponistovo.

Vsi plesi so komponirani v osnovni obliki a b a, ki se pa giblje v mrejah raznih modifikacij.

Kakor je znano, je bil prvi del prvotno komponiran za klavir štiriročno in ga je Dvořák šele naknadno orkestriral. Zanimivo je, da tudi drugega dela, ki je nastal veliko pozneje, komponist ni komponiral takoj za orkester, dasi se je medtem že prvi v orkestralni obliki uspešno uveljavil. V tem neobičajnem postopku komponiranja je ravno treba iskati vzroka, zakaj predstavljajo ti plesi za orkester v tehničnem oziru izredno trd oreh. Orkestrska tehnika ima namreč precej drugačne zahteve kakor klavirska. Kar je izvedljivo na klavirju razmeroma lahko, predstavlja za druge instrumente mnogokrat precejšnje težave. Sicer pa je ostala oblika plesov tudi v orkestralni obdelavi v principu ista, le da je komponist z ozirom na kompaktnišo orkestrsko zvočnost nebstveno izpremenil agogične odtenke in dodal ali odvzel klavirskemu partu včasih kak efekt (v četrtem plesu je n. pr. dodal kadenco partu violoncella). Seveda pa so Slovanski plesi šele v orkestralni obdelavi zadobili tisto pestro barvitost in izrazno moč, ki je mogla biti v prvotni, klavirski izdaji le nakazana.

Kljub temu, da obsega Dvořákova izrazna paleta najširše barve človeških čustev, se ni v Slovanskih plesih komponist nikjer poslužil mračnih, tragičnih slikarskih zamahov, pač pa ostaja tudi v elegičnejših razpoloženjih vedno vedr in optimističen. Prav to svojstvo je značilno za vso slovansko glasbeno tvornost, ki se ni

nikdar izgubljala v dekadentnem iskanju namišljenih človeških tragedij, temveč je bila vedno življenjsko zdrava in umetniško pozitivna.

Pri podrobnejšem študiju kompozicij, ki so tako popularne kakor Slovanski plesi, pride dirigent lahko do prav zanimivih dognanj. Tako n. pr. ugotoviš, da so se v interpretaciji sčasoma razpasle manire, ki so v popolni opreki z jasnimi komponistovimi oblikovnimi oznakami v partituri. V tej smeri je tudi v naši izvedbi kazalo posvetiti pravilnemu gledanju večjo pozornost. Interpret namreč ne sme nikakor in nikoli biti nad komponistom, kakor je v polpretekli dobi napačno izvajala romantična miselnost, ampak mora biti najvernejši posredovalec komponistovih teženj, ki se jim mora približati z odkritosrčno in predano pripravljenostjo, da jih bo sprejel vase, kakršne so. V umetnosti poustvarjanja namreč ni nič lažjega, kakor iskati svojevoljne efekte, in nič težjega, kakor uravnovesiti vsebino in obliko. Mislim, da je to ena izmed glavnih smernic, ki naj vodijo vsakega poustvarjalca, kajti novodobni umetniški nazor terja tudi v tem oziru prekinitve z vsem, kar je bilo v preteklosti lažnega. To so zaenkrat za nas zahteve, ki so se skontretizirale v jasnem, umetniško historičnem razvoju. Za njihovo popolno uresničenje pa je treba novih pogojev, doslednega, načrtnega dela in — časa.

● IZ GLEDALIŠKE PISARNE

Prihodnja premiera v naši Operi bodo Offenbachove »Hoffmannove pripovedke«. Dirigiral bo D. Žebre, kot režiser pa se bo predstavil Hinko Leskovšek, za inscenacijo bo poskrbela Alenka Gerlovič - Globočnikova. V glavnih partijah bodo nastopali izmenoma: Nada Stritarjeva in M. Lovšinova, V. Bukovčeva in L. Husujsu, K. Vidalijska in M. Polajnarjeva, E. Karlovčeva, R. Franci in J. Lipušček, F. Lupša in A. Orel. L. Korošec, S. Banovec, S. Štrukelj, J. Anžlovar, M. Brajnik in S. Smerkolj.

Izdajatelj: Uprava Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. — Ureja uredniški odbor. — Tiskarna Makso Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.